

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**SMYSL ŽIVOTA JAKO CÍL VÝCHOVY
K HODNOTÁM V OBČANSKÉM ZÁKLADU
STŘEDNÍCH ODBORNÝCH ŠKOL**

Vedoucí práce: doc.PhDr. Ludmila Muchová

Autor práce: Renata Balašová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Ročník: IV.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

25.dubna 2009

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc.PhDr. Ludmile Muchové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce

OBSAH

ÚVOD	6
1 PROBLEMATIKA HODNOT	8
1.1 Vymezení pojmu hodnota	10
1.2 Hodnoty z pohledu psychologie	11
1.3 Hodnoty z pohledu filozofie	15
2 OTÁZKA PO SMYSLU BYTÍ	17
2.1 Orgán smyslu	17
2.2 Franklova logoterapie	18
2.2.1 Noogenní neuróza	21
2.2.2 Tři kategorie hodnot	23
2.2.2.1 Tvůrčí hodnoty	24
2.2.2.2 Zážitekové hodnoty	25
2.2.2.3 Postojové hodnoty	28
3 HLEDÁNÍ ŽIVOTNÍHO SMYSLU U SOUČASNÝCH ADOLESCENTŮ	29
3.1 Charakteristika adolescence	29
3.2 Hledání a budování identity	32
3.3 Hodnotová orientace mládeže	34
4 VÝCHOVA K HODNOTÁM V OBLASTECH VZDĚLÁVÁNÍ V RVP PRO OBORY STŘEDNÍHO ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ S MATURITOU	35
4.1 Místa v RVP související s danou problematikou	36
4.2 Obsahový okruh č.6-Člověk a svět (praktická filozofie) v oblasti společenskovedního vzdělávání	38
4.3 Tři vyučovací hodiny na základě tří logoterapeutických kategorií hodnot, které mohou dát smysl lidskému životu	39
4.3.1 První hodina – tvůrčí hodnoty	39
4.3.2 Druhá hodina – zážitkové hodnoty. Láska	41
4.3.3 Třetí hodina – postojové hodnoty. Zdraví, síla, nadání versus nemoc, slabost, handicap	43

ZÁVĚR	45
Seznam literatury	47
Abstrakt	50
Abstract	51

ÚVOD

Autorka práce pracuje desátý školní rok s mladými lidmi – středoškoláky. Šest let jako učitelka odborného výcviku a čtvrtým rokem na úseku teoretického vyučování. Má ke studentům pozitivní vztah. Zvláště v době, kdy vyučovala praxi – odborný výcvik učebního oboru aranžér, měla možnost při práci diskutovat se svými svěřenci a také si všímat, o čem mluví oni mezi sebou. Stále více sílil pocit, že jsou jaksi bezradní či někdy povrchní ve výběru životních hodnot a s ním neodbytná myšlenka hledat cesty a způsoby, jak těmto mladým pomoci. Samozřejmě ne nutit hodnoty, které autorka sama považuje za důležité, ale nabídnout možnosti, pomoci v hledání či utřídění toho, na čem dospívajícím záleží, co je pro ně v životě podstatné a co může naplnit jejich život smyslem. Vnímání výchovného působení autorky se shoduje s pohledem Radima Palouše, který působení vychovatele rozumí tak, že se snaží žákovi zpřístupnit cestu k hodnotám, „*avšak ne tak, že by se jeho osobnosti něco přidávalo či ubíralo, nýbrž on sám má hledat...*“¹

V ekonomicky vyspělých společnostech stoupá počet lidí, a zvláště mladých, kteří trpí depresemi díky absenci smyslu života. Většinou jsou to lidé, kteří jsou po všech stránkách dobře zajištěni a nemají žádné starosti. Zoufají si však, protože nechápou, jaký to vše má smysl. Tímto problémem se zabývá psychoterapeutická škola V.E. Frankla, logoterapie, která pomáhá těmto lidem objevovat cesty k smysluplnému životu pomocí tří kategorií hodnot- tvůrčích, zážitkových a postojových.

Při studiu literatury Viktora Emanuela Frankla a také jeho vynikající žákyně a pokračovatelky Elisabeth Lukasové vznikla myšlenka možného použití jejich teorie a zkušeností ve výuce etiky či jiného vhodného společenskovedního předmětu. Možnost cesty, jak pomoci studentům v utváření smysluplného hodnotového systému.

Cílem bakalářské práce je prozkoumat pojem hodnota, hodnotovou orientaci adolescentů, na základě poznatků logoterapie nastínit možnost pomoci mladým

---

¹ Srov. Palouš, R. *Čas výchovy*, s. 223

nacházet hodnoty, jež dají jejich životům smysluplnou náplň. Následně si klade za cíl uvést příklady zařazení tohoto tématu do výuky ve společenskovědním vzdělávání na středních odborných školách.

První kapitola uvádí do problematiky hodnot, rozlišuje základní kategorie – hodnoty materiální a duchovní Zabývá se krátce dnešní situací v konzumních společnostech. Dále vymezuje pojem hodnota, zkoumá jej z pohledu filozofie a psychologie.

Stěžejní část textu tvoří kapitola Otázka po smyslu bytí, která popisuje teorii Franklovy logoterapie, volně, ale nepříliš výstižně překládané jako „léčba smyslem.“Především se soustřeďuje na tři logoterapeutické kategorie hodnot, jež mohou dát životu smysl – již výše uvedené.

Protože se práce zabývá výchovou dospívajících k hodnotám, další kapitola charakterizuje adolescenci a její hodnotovou orientaci.

Závěrečná kapitola rozebírá zástupně rámcový vzdělávací program (RVP) oboru středního odborného vzdělávání Obchodník, místa, která souvisejí s danou problematikou, ať již v obecných cílech, obecných či klíčových kompetencích. Do vzdělávací oblasti společenskovědního vzdělávání Člověk a svět autorka zařazuje námět na tři hodiny v předmětu Občanská nauka, které vycházejí ze tří logoterapeutických kategorií hodnot

Podkladem pro zpracování bakalářské práce jsou především knihy o logoterapii Viktora.E.Frankla a Elisabeth Lukasové, dále pak psychologická a filosofická literatura a stati z vývojové psychologie o adolescentech.

Vůdčí myšlenkou a motem celé práce mohou být Franklova slova, které ve své knize cituje Elisabeth Lukasová :*“Člověk se stává opravdu člověkem jen tam, kde se oddá smyslu, který je mu dán a který je od něj požadován, který stojí za to, aby jej naplnil, který jej také hned obšťastní, pronikne jím a dá mu pocítit, k čemu je na světě.”*²

---

² Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 13-14

1. PROBLEMATIKA HODNOT

Pojem hodnota používáme již automaticky – například toto má pro mne velikou hodnotu (cenu), ale máme-li si odpovědět na otázku, co je hodnota, bude to těžké. Vždyť v historii si touto otázkou, jak píše ve své práci Praselová, lámalo hlavu mnoho známých filozofů. Uvádí příklad Nikolaje Berďajeva, který mate čtenáře tím, že jednou rozumí hodnotami materiální pohnutky k činům a jindy má na mysli hodnoty duchovní. Toto je vlastně naprosto základní rozdělení hodnot. Je ovšem jisté, že oba dva druhy hodnot spolu úzce souvisejí. Už kdysi dávno – v pravěku – lidé začínali rozlišovat materiální a duchovní hodnoty. Počáteční upřednostňování hodnot materiálních mělo za následek snahu o rovnoprávnost a spravedlnost, a to už jsou hodnoty duchovní.³

Dnes, po zkušenosti dvaceti let života v tržním hospodářství – a zvláště jsme-li lidé, kteří vnímají či uznávají transcendentní „přesah“ našeho života, máme jistý despekt k materii a tedy také materiálním hodnotám. Ovšem je třeba si přiznat, že například bez potravy a oblečení, bez střechy nad hlavou prostě nejsme schopni existovat. Tyto hodnoty jsou pro člověka základní – primární, jsou to jeho primární životní potřeby, teprve po jejich naplnění se vlastně mohou konkretizovat hodnoty duchovní.⁴ I když toto je svým způsobem také sporná otázka – jsou duchovní hodnoty (například víra), které může člověk upřednostnit před zachováním fyzické existence. Ale otázkou potřeb se budeme zabývat dále podrobněji v kapitolách o vnímání hodnot v psychologii.

Americký psychoanalytik, filozof a sociální psycholog německého původu Erich Fromm se ve svém stěžejním díle „Mít nebo být“ zabývá právě touto problematikou, i když nemluví výslovně o hodnotách, ale o přístupu k nim, o možných způsobech existence člověka. Nemluví samozřejmě o primárních životních potřebách nutných k zachování života, ale o tom, kam až jsme v naplňování těchto potřeb za staletí došli. Tuto knihu Fromm napsal v roce 1976,

---

³ srov. Praselová, K. Hodnoty v pluralitní společnosti. In *Je vše dovoleno?*, s. 164

⁴ srov. Rosenzweig, M. *Životní hodnoty*, s. 14

po čtyřicetiletém pobytu v nejvyspělejší zemi světa (v roce 1933 byl nucen emigrovat pro svůj židovský původ z hitlerovského Německa do USA), bohatý na zkušenosti ze života moderní společnosti. V té době u nás kniha nemohla vyjít, možná by nám byla tehdy méně blízká či srozumitelná než dnes, kdy sami po dvaceti letech od obnovení tržního hospodářství v naší zemi citelně v každodenním životě zažíváme, jak touha *mít* (nejen věci a majetek, ale i moc, lásku) prorůstá naší společností.

Autor poukazuje na to , že sice lidský rozum považuje za normální funkci života *mít*, věci přece potřebujeme k životu, ale velké osobnosti lidských dějin mluví jinak. Budha učí, že bohatství nám překáží v dosažení nejvyššího stupně lidského rozvoje. Ježíš říká, že snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království.⁵

Podle Fromma jsou vlastnění a bytí dva základní způsoby prožívání, dvě síly, které formují nitro a charakter člověka a následně pak ovlivňují i charakter celé společnosti. Problém snad netkví až tak ve vlastnění materiálních věcí , tam je to (ale jen v určité míře) zřejmě přirozené, ale jde o touhu vlastnit „nevlastnitelné“ – partnera, přátele, moc. Pravdou ovšem je, že lpí-li člověk na materii, posouvá se mu časem i vztah a postoj k hodnotám nemateriálním.⁶

Frommův text úzce souvisí s problematikou, kterou se zabývá tato bakalářská práce. Autorka pracuje s mladými lidmi narozenými po roce 1989, kteří dětství již prožili v zemi s tržním hospodářstvím a jsou tím do značné míry formováni. Samozřejmě nelze říci, že jen výhradně negativně. Je ovšem třeba mladým nabízet jiné cesty, jiný životní postoj než konzumní, aby sami mohli ve svém životě prožívat, že *být* je úplně něco jiného než *mít*.

Bakalářská práce se, jak již vysvítá z jejího názvu, bude zabývat hodnotami duchovními, protože je jasné, že materiální hodnoty smysl lidskému životu nikdy dát nemohou, i když si to zřejmě mnoho lidí myslí. Je ale už dnes všeobecně známo, kolik velmi bohatých lidí prožívá a končí své životy v prázdnotě, osamělosti, nenaplněnosti a nakonec i zoufalství. Možná s tím ale souvisí ještě

---

⁵ srov. *Bible, Mt 19, 24*

⁶ srov. Fromm, E. *Mít nebo být*, str.20

jeden problém moderních industriálních společností – ve stále větší míře mnoho lidí žije v jakémisi “virtuálním světě“, zaměňuje umělý obraz světa (vytvářený především médii) za opravdový svět, dává přednost smyšlence před skutečností, pseudohodnotám před hodnotami skutečnými.⁷

V této kapitole bude objasněn pojem „hodnota“ v jeho nejednoznačném významu, dále se budeme zabývat tím, jak na hodnoty pohlíží psychologie, a nakonec budeme zkoumat to, jak tento pojem vnímá filozofie a filozofická etika.

1.1. Vymezení pojmu hodnota

Než se dostaneme k definici tohoto pojmu či ke krátké zmínce o speciální filozofické disciplíně, která se tímto tématem zabývá, je možné velmi jednoduše konstatovat s Janem Sokolem, že hodnota je něco, o co nám jde, něco, oč usilujeme a jsme schopni pro ni (hodnotu) nebo pro něco podniknout, ale také obětovat, co nás něco stojí – někdy peníze, jindy námahu a pro některé hodnoty jsme třeba schopni obětovat i život.⁸

Autor poukazuje na to, že hodnota potřebuje člověka, který ji hledá, nemůže bez něho existovat sama o sobě, potřebuje člověka ne ve smyslu zástupce lidstva, ale jednotlivého člověka. Hodnoty se ukazují vždy na něčem – nikdo nikdy neviděl zdraví, ale jen zdravého člověka, zdravou potravu, stejně tak nelze vidět poctivost, ale zase jen poctivého člověka. Totéž platí o kráse, lásce atd. Díky tomu máme často tendenci zaměňovat hodnotu za osobu či předmět, na kterých je patrná.

Autor také naráží na problematičnost ztotožňování hodnoty s nějakou věcí – zhoubnost iluze, že čím více věcí vlastním, tím více „hodnoty“ mám. Už kdysi dávno lidé vynalezli univerzální míru pro směnnou hodnotu – peníze a pro mnoho lidí jsou opravdu symbolem štěstí.⁹

---

⁷ srov. Neff, V. *Filozofický slovník pro samouky*, s. 143

⁸ srov. Sokol, J. *Evropské hodnoty ve výchově a vzdělávání*. In Antropologie a etika, s. 100

⁹ srov. Sokol, J. *Evropské hodnoty ve výchově a vzdělávání*. In Antropologie a etika, s. 101

Podle Rosenzweiga hodnoty, o které nám v životě jde, vždy vyjadřují vztah člověka ke skutečnosti, ke společnosti a druhým lidem, jsou úzce spjaty s rozvojem lidského myšlení, vědy, umění, náboženských a etických představ.¹⁰

Pedagogický slovník definuje hodnotu takto: „V sociálně psychologickém pojetí subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání.“¹¹

Hodnoty jsou jedním z hlavních pojmů společenských disciplín, jsou tedy pojmem interdisciplinárním. Tento pojem ale používají i jiné obory – např. matematika (absolutní hodnota reálného čísla, funkční hodnota), politická ekonomie, elektrotechnika (okamžitá hodnota, normální hodnota), potravinářství (výživová hodnota), vodohospodářství aj., ale samozřejmě v jiném významu – jen pro dokreslení představy, jak je tento pojem mnohoznačný.¹²

V teoriích hodnot ve světě vědy se nejvíce používají antické pojmy axiologie (axia – hodnota, důstojný) a timologie (time – hodnocení, ctění).¹³ Psychologický slovník Hartlových říká, že axiologie „se zabývá definováním, systémem a hierarchizací hodnot, jejich vztahy ke společnosti a struktuře osobnosti.“¹⁴ Nový akademický slovník cizích slov (studentské vydání) se vyjadřuje podobně, jen teorii hodnot obecněji a velmi stručně, vzhledem k cílové skupině čtenářů, definuje. Grác mluví navíc o nové moderní filozofické disciplíně.¹⁵

1.2 Hodnoty z pohledu psychologie

Chceme-li zjišťovat, jak se na pojem hodnota dívá psychologie, je logické, že nejprve zjistíme definici v psychologickém slovníku. Ten definuje pojem těmito slovy: „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů; hodnoty se

¹⁰ srov. Rosenzweig, M. *Životní hodnoty*, s.9

¹¹ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*, s. 77

¹² srov. Grác, J. *Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže*, s.16

¹³ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s.15

¹⁴ Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník*, s 67

¹⁵ srov. Grác, J. *Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže*, s. 16

vytvářejí a postupně diferencují v procesu socializace; součástí společenského vědomí; hodnoty lze dělit na

a) pozitivní (co je žádoucí) a negativní (nežádoucí)

b) absolutní a relativní

c) přímé a nepřímé

podle obsahu na :

estetické, etické , logické aj.; hodnoty odrážejí kulturu společnosti. “¹⁶

V psychologické literatuře (a zde teď konkrétně máme na mysli sociální psychologii) bychom se setkali s různými vyjádřeními obsahu tohoto pojmu., například hodnoty jsou měřítky a normami osobního i společenského rozhodování umožňujícího učinit výběr, jinými odborníky jsou hodnoty chápány jako oblasti duchovní činnosti člověka, v některém pojetí jde o sociální hodnoty.¹⁷

Je možné rozlišit dva přístupy - podle jednoho hodnota je kvalita objektivně existujících podnětů a jevů nezávislá na hodnocení člověka nebo lidí a zároveň (dle druhého) tento pojem označuje významnost pro konkrétního člověka.

Chceme-li přijmout tezi, že hodnota je tedy pro někoho něco podstatného, můžeme rozlišit tři významy tohoto pojmu:

„ hodnota jako **kvalita** věcí, na něž se orientuje lidské úsilí (zaměřené na uspokojování potřeb člověka),

hodnota jako **kladné ocenění** objektu lidských postojů,

hodnota jako **obecné kritérium**, na jehož základě jsou hodnoceny různé objekty. “¹⁸

Autoři publikace, ze které je převzato toto členění, upozorňují na důležité a zajímavé poznatky J.Hudečka, podle něhož se hodnoty stávají významnými prvky poznávací činnosti. Vytvořený hodnotový systém se pak následně stává

---

¹⁶ Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník*, s. 192

¹⁷ srov. Míňhová, J., Kubíková, A., Prunner, P. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*, s. 35

¹⁸ tamtéž, s. 36

jakýmsi „poznávacím filtrem“ poznatků, které člověk zpracovává a zařazuje vlastně po celý svůj život.¹⁹

Zde je na místě připomenout důležitost životních zkušeností pro vytváření hodnotového systému člověka – zkušeností sbíraných od dětství, asi nejčastěji učiněných s lidmi, jejichž charakter, postoje a často právě hodnoty, které oni sami vyznávali, nás ovlivnily - někdy na celý život (například mnoho z nás nikdy nezapomene na svého prvního učitele). Zkušenost nás radikálně změní, jakoby vrhne světlo na skutečnosti, které existovaly, ale nám zůstávaly skryté.²⁰

Na ocenění osobních zkušeností je například založen fenomenologický přístup k člověku (= zaměřený na subjektivní zkušenost jedince, o jeho vnitřní prožívání, sklon k vnitřnímu rozvoji a potřebu seberealizace považuje za základní motivační síly člověka.).²¹ Svým zaměřením na jedinečnost vnímání a prožívání událostí v životě každého člověka a na jeho osobní pohled na svět vyzdvihl tento přístup úlohu osobní zkušenosti. Zastávali ho především humanističtí psychologové.²² Odmítají přístup psychoanalýzy i behaviorismu – argumentují tím, že lidé nejsou jednoduše motivováni pudy či fyziologickými potřebami, ale touží rozvinout svůj vnitřní potenciál a schopnosti.²³ Zastávají také přesvědčení o možnosti osobního růstu každého člověka, jeho změny a sebeuskutečnění, má-li jedinec k němu vhodné podmínky.²⁴

Významný představitel humanistické psychologie, **Abraham Harold Maslow** (1908 – 1970), viděl problematiku hodnot v centru psychologického zájmu o lidskou existenci. Nepokoušel se ovšem o definici hodnot, protože vnímal nejednoznačnost tohoto pojmu. Považuje je za instinktivní připravenost člověka pro vývoj vlastních potenciálů v návaznosti na kulturu, ve které daný jedinec žije, připomíná ale i jejich pudovou podstatu (užívá proto i pojem intrinsické

---

¹⁹ srov. Miňhová, J., Kubíková, A., Prunner, P. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*, s. 36

²⁰ srov. Muchová, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 72-73

²¹ srov. Hartl, P., Hartlová, J. *Psychologický slovník*, s. 467

²² srov. Atkinsonová, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E. aj. *Psychologie*, s. 562

²³ tamtéž, s. 557

²⁴ srov. Kern, H., Mehl, Ch., Nolz, H. aj. *Přehled psychologie*, s. 205

hodnoty)²⁵

Maslow je známý svou teorií hierarchie potřeb, kterou znázorňuje pyramidou, v jejíž spodní části figurují základní biologické potřeby – potřeby sounáležitosti a lásky, nad nimi pak (na vyšším stupni) potřeby uznání, ještě výše kognitivní potřeby (potřeby vědět, zkoumat, rozumět), nad nimi směrem k vrcholu zařadil estetické potřeby (symetrie, řádu a krásy) a na samém vrcholu pyramidy „trůní“ potřeby, které jsou právě hlavním principem humanistické psychologie - potřeby seberealizace (nalézt sebenaplnění a realizovat vlastní potenciál). Přitom musejí být alespoň částečně uspokojeny potřeby na nižším stupni než se určujícím motivem jednání stanou potřeby na stupni vyšším.²⁶

Dalším velmi významným představitelem humanistické psychologie byl **Carl Ransom Rogers** (1902-1987) se svým nedirektivním klientologickým přístupem – tzn.přístupem zaměřeným na člověka. Rogersův axiologický systém vychází z jeho klinické praxe s lidmi, kteří měli potíže se seberealizací. Tento psychotherapeutický přístup dosahuje konstruktivních změn v osobnosti a chování klienta tím, že jej bezvýhradně přijímá, psychotherapeut je vstřícný, empatický, autentický ve svých projevech vůči klientovi.. Vytváří tak potřebný prostor a atmosféru, které podporují osobní růst klienta, jeho porozumění sobě samému a překonání vlastních vnitřních rozporů. Rogersovská terapie je založena na vztahu.²⁷

Rogers staví svou axiologii na základním stanovisku, že člověk je dobrý, životním cílem každého jedince, ať zdravého či psychicky narušeného, je jeho individuální růst, zejména stávání se vlastní bytostí. Zanedbávání této potřeby se stává příčinou stavů existenciální tísně a zoufalství. Růst osobnosti probíhá paralelně s vytvářením systému hodnot, hodnotový systém pak souvisí s integrací uvědomělých a přijatých prožitků vyplývajících z individuálních záměrů a cílů jednotlivce.²⁸

---

²⁵ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s. 257

²⁶ srov. Atkinsonová, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., aj.*Psychologie*, s.559-560

²⁷ srov. Vymětal, J. *Rogersovská psychotherapie*, s. 9

²⁸ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s. 265-266

1.3 Hodnoty z pohledu filozofie

Ve filozofii se o obsah tohoto pojmu vede boj. Řeší se problém, zda je hodnota oddělena od bytí či je jeho součástí – stojí proti sobě protichůdné teze. Hartmann např. hovoří o hodnotách jako o útvarech svého druhu se svým vlastním způsobem bytí²⁹, Lotze odděluje hodnotu od dobra – dobra patří řádu bytí, hodnota je nezávislá a tvoří svou vlastní říši (hodnotový idealismus), naproti tomu hodnotový realismus chce toto odloučení překonat.³⁰ Jde o (pro laika) složité filozofické úvahy, které ovšem již sahají mimo rámec a účel bakalářské práce. Shrňme je tedy do východiska, že plně přiměřená odpověď na hodnotu (podle intelektuálního chápání hodnot) se nachází v cítění a chtění.

Této oblasti je vlastní protiklad hodnota – ne-hodnota a řád odstupňování hodnot. Hodnota spočívá v řádu bytí a jemu úměrnému jednání, ne-hodnota je odchýlení od tohoto řádu a vede k mravní vině. **Stupně hodnot** odpovídají stupňům bytí – formálně se hodnota dělí na **vlastní** (usiluje se o ni kvůli ní samé) , **požitkovou** (vyzařuje z vlastní hodnot a z jejího vlastnictví vyplývá jako oblažení), **prospěšnou** (slouží vlastní hodnotě jako účelový prostředek.)

Obsahově má **vlastní** hodnota tyto stupně : hodnoty hospodářské, vitální, duchovní (pravdivé, mravně dobré...), náboženské (svaté) – vyplývají ze stupňů bytí – náboženské stojí nejvýše – jde u nich bezprostředně o nejvyšší dobro.³¹

Ve filozofii existuje samostatný směr filozofie hodnot, rozvíjel se však až v návaznosti na filozofický systém **H.Lotze** (1817-1881). U něj, jak již bylo výše řečeno, je hodnota oddělena od bytí, „ *Protože bytí je omezeno pouze na zkušenostní skutečnost podléhající matematicko přírodovědným zákonům, je hodnotově indiferentní. Hodnoty, v nichž je založeno bytí našeho pobytu, tvoří vlastní říši platnosti. Tato dvojakost odpovídá dvojité schopnosti člověka; jak rozum poznává bytí, tak cítí hodnoty.*“³²

Z Lotzeho podnětů vyšly dva směry – novokantovská a fenomenologická filozofie hodnot. Podle novokantovství vedle hodnotově indiferentní skutečnosti

²⁹ srov. Hartmann, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 67

³⁰ srov. Brugger, W. *Filosofický slovník*, s. 162

³¹ tamtéž, s. 163

³² Brugger, W. *Filosofický slovník*, s.146

stojí specifická říše hodnot, které nepodmíněně platí, ale neexistují, jsou tedy ireálné nebo-li neskutečné. Tyto sféry se uskutečňují v hodnotových aktech člověka, který hodnoty realizuje.

Fenomenologická filozofie hodnot přijímá především hodnotové cítění. Pro své odloučení od bytí nejsou hodnoty poznatelné rozumem, lze je uchopit jen emocionálním nazíráním prostřednictvím intencionálního cítění - tj. směřováním na hodnotu jako svůj předmět.³³

Podle Hartmanna však hodnoty nelze poznávat z toho, zda jsou obsaženy ve skutečnu či nikoli. Podstata hodnoty není podstatou zákona bytí, existuje nezávisle na tom, v jakém stupni je ve sféře skutečna naplněna. Etické hodnoty nelze poznávat v jednání člověka, ale abychom toto jednání mohli hodnotit, musíme již předem o těchto hodnotách vědět.³⁴

Podle Anzenbachera hodnoty nejsou obsahy, jež lze racionálně postihnout, ale otevírají se cítění hodnot. Toto cítění však není smyslově-afektivní – je chápáno jako duchovní, ale iracionální. Autor tvrdí, že mnozí zastánci etiky hodnot předpokládají existenci apriorně strukturovaného světa hodnot, který se otevírá našemu cítění hodnot.

Dále uvádí přibližně shodnou hierarchii hodnot s W. Bruggerem (viz. výše). Nejnižší stupeň tvoří hodnoty příjemného a nepříjemného (smyslové), vyšší stupeň hodnoty vitální (vitálního cítění) ve smyslu stupně životního pocitu (např. v protikladu zdravé - nemocné atd.). Nad nimi stojí duchovní hodnoty (morální, právní, estetické...), nejvýše pak hodnoty posvátna a neposvátna. Anzenbacher také připomíná Schelerovu tezi o specifičnosti hodnot morálních, o které se zvláště zajímá etika. Na rozdíl od jiných hodnot mravní hodnoty implikují povinování.³⁵ Z filozofického hlediska jde u smyslu života o etickou kvalitu.

---

³³ srov. Brugger, W. *Filosofický slovník*, s. 146

³⁴ srov. Hartmann, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 81 -82

³⁵ srov. Anzenbacher, A. *Úvod do etiky*, s. 212-213

2. OTÁZKA PO SMYSLU BYTÍ

Může se zdát, že název této kapitoly nesouvisí příliš s předešlým textem, ale není tomu tak. Právě problematika hodnot těsně souvisí se smysluplně prožitým lidským životem. Otázka smyslu vyvstává stále palčivěji, zvláště ve vyspělých bohatých společnostech. Mohli bychom říci – paradoxně. Lidé, kteří jsou finančně zajištěni, mají pohodlný život, málo starostí, mají „všechno“, upadají do depresí a pocitů zoufalství. Proč? Nevidí smysl. Pomoci těmto lidem se snaží třetí vídeňská psychoterapeutická škola, tzv. logoterapie (volně, ale ne příliš výstižně přeloženo jako „léčba smyslem“), jejímž zakladatelem je V.E.Frankl, lékař a psycholog, který se zabývá duchovním rozměrem života člověka.³⁶

On sám ale zdůrazňuje, že nejde o hledání abstraktního smyslu života, ale smyslu života určité osoby v daném čase. Každý člověk má své specifické a jedinečné životní poslání a jedinečnou šanci k jeho uskutečnění.³⁷

2.1 Orgán smyslu

Frankl považuje za orgán smyslu lidské svědomí.- tzn. schopnost najít jedinečný smysl v každé konkrétní situaci. Člověk je schopen odkrýt formy smyslu nejen ve skutečnosti, ale také v její možné, dosud neuskutečně podobě. Smysl se samozřejmě nemění jen v čase (z hodiny na hodinu), ale také od člověka k člověku. Svědomí ale může také klamat a až do posledního dechu nevíme, zda jsme skutečně naplnili smysl svého života, zda nám naše svědomí nepodstrkuje smysl falešný a zda nemá pravdu svědomí druhých – což jistě neznamená, že neexistuje pravda. Jistě existuje jen jedna pravda, ale nevíme, kdo ji vlastní.³⁸

Kromě tohoto smyslu spojeného s jedinečnou situací ale existují univerzálie smyslu spojené s údělem člověka – **hodnoty**. . V protikladu ke vždy jedinečnému smyslu jsou hodnoty abstraktními univerzáliemi smyslu. Jako takové neplatí jen pro konkrétní osoby vystavené neopakovatelným situacím, ale“ *spíše platí*

---

³⁶ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 232

³⁷ srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 71

³⁸ srov. Frankl, V.E. *Psychoterapie a náboženství*, s. 57

v širokých oblastech typicky se opakujících situací.“³⁹ V některých situacích člověk musí volit mezi dvěma hodnotami, mezi dvěma vzájemně si odporujícími principy – pak je odkázán na svědomí. Má jen dvě možnosti – slyšet ho nebo nedbat jeho hlasu.⁴⁰ Následky systematicky utlačovaného svědomí známe sami z naší nedávné historie.

2.2 Franklova logoterapie

Logoterapie je směr existenční analýzy pátrající v biografii nemocného po smyslu jeho života.⁴¹ V čem spočívá podstata existenciální analýzy? Frankl odlišuje psychoterapii od logoterapie. Psychoterapie se snaží učinit to, co se odehrává v duševním životě člověka, vědomým, logoterapie naproti tomu, aby se vědomým stalo to, co se odehrává v duchovním životě člověka. Jako existenciální analýza se snaží přivést člověka zvláště k vědomí odpovědnosti. Ta je základním rysem lidské bytosti – zvíře se nikdy nebude tázat po smyslu své existence a o svobodě a odpovědnosti nemá tušení.⁴²

Frankl se ve své knize „Vůle k životu“ táže, zda lze existenci analyzovat. Tvrdí, že vědec, který se snaží nahlédnout existenci člověka jako objektu ve smyslu přírodních věd, nemůže uspět. Vysvětluje, že např. chirurg si může dovolit učinit z člověka objekt operace. Zaclouňuje skutečnost člověka jako osoby, soustředí se na orgán, který má operovat a doslova je vše ostatní, co nesouvisí s operací daného místa, zakryto. Existenciální analýza ale nemůže odhlédnout od charakteru člověka jako subjektu, musí jej pojímat jako existenciální bytost, svobodnou a odpovědnou. Lékař ale bude muset měnit postoj a stále více vidět pacienta jako celého člověka, což s sebou ponese to, že se bude muset vždy snažit do něj vcítit a tázat se, co by sám dělal na jeho místě. Tato změna postoje už ale znamená obrat od pouze lékařské péče k lékařské péči o duši.

Stane se často, že chirurg objeví takovou skutečnost, že již nemůže pro pacienta více udělat, musí jakoby složit ruce v klín. Pak přichází ke slovu

---

³⁹ Frankl, V.E. *Psychoterapie a náboženství*, s. 58

⁴⁰ srov. tamtéž, s. 58

⁴¹ srov. Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník*, s. 297

⁴² srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*. S. 43

lékařská péče o duši – pomáhá člověku v situaci, kdy se vyrovnává s nějakým vážným tělesným omezením nebo dokonce s nevléčitelnou nemocí.⁴³ Ve svém osobním svědectví, v knize „A přesto říci životu ano“ vyjadřuje Frankl přesvědčení, že každá životní situace je jedinečná a vyžaduje od člověka také jedinečnou a jedinou (tu správnou) odpověď. Někdy aktivitu, někdy prožívání (respektive požívání) hodnot a jindy, aby vzal svůj osud na sebe. Je tím míněno to, že pokud konkrétní osud člověku připraví nějaké utrpení, pak i v tomto bude muset člověk vidět svůj specifický úkol. Nikdo jej ho nemůže zbavit, nikdo za něj protrpět, právě v této situaci tkví jedinečná možnost jedinečného výkonu.⁴⁴ Autor ví, o čem hovoří, sám přežil za druhé světové války čtyři koncentrační tábory.

Ve své antropologii vnímá logoterapie jednotu tří dimenzí lidské bytosti – těla, duše a logu. Ovšem pojem „logos“ používá ve více významech, nejčastěji jej chápeme jako „smysl“ nebo „duch“. V prvních dvou oblastech jsme přece jen do určité míry determinováni, ale naprostou svobodu volby máme ve sféře ducha. A právě s touto říší nás spojuje logos.

Tato antropologická východiska jsou velmi důležitá, protože logoterapie je účinnou formou terapie cestou „shora“ - zaměřením na transcendující hodnoty, obnovením smyslu. Právě rozpoznání a uskutečňování hodnot (jak ještě objasníme dále), vnímání života jako úkolu, „přesah“ dává tomuto životu smysl. Podstatné je, aby člověk (v psychoterapeutické léčbě už pacient) s pomocí psychoterapeuta sám odkryl smysl ve svém životě, vřídčí hodnoty, rozpoznal rizikové faktory a orientoval se na pozitivní transcendující smysl.⁴⁵

Sebetranscendence je základní pojem v logoterapii, Frankl ze sebetranscendence člověka vychází. Tímto pojmem míní skutečnost, že člověk není jen tělesně - duševní bytost, která je naprogramována tak, aby obě tyto dimenze udržovala v rovnováze (k čemuž směřovaly dřívější výsledky bádání - rané psychologické školy právě toto pokládaly za nejvyšší terapeutický cíl).⁴⁶ Tím je zajištěno psychické i tělesné zdraví. Jako by toto byla podstata člověka.

---

⁴³ srov. Frankl, V.E. *Vůle ke smyslu*, s.42-44

⁴⁴ srov. Frankl, V.E. *A přesto říci životu ano*, s. 90

⁴⁵ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 233

⁴⁶ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 39

Obzvláště díky současným zkušenostem víme, že tento princip - princip **homeostázy** - je dnes naprosto neudržitelný. Je jisté, že uspokojení všech přání není tím, co člověk potřebuje pro své duševní zdraví, ale naopak je důležité to, aby řada přání zůstávala v možnosti uskutečnění, cílem jeho snah.⁴⁷ Frankl staví svou teorii na tom, že člověk tyto tělesné i duševní funkce využívá k plnění určitého úkolu, který teprve dává lidskému životu smysl. S plnou silou se oddává něčemu, co je mimo něj, úkolu, který je pro něj jedinečný, stejně jako je jedinečný on sám..⁴⁸ Tento stav jakéhosi stálého vnitřního napětí, ke kterému vede hledání smyslu a hodnot, nazývá Frankl **noodynamikou**. Je přesvědčen, že ta je potřebná pro duševní zdraví, nikoli homeostáza.⁴⁹

Člověk svým myšlením, cítěním, jednáním vychází ze sebe a dosahuje mimo sebe, k druhým lidem, k možnostem, které ve svém životě může realizovat. Překročení sebe tvoří právě onu lidskou jedinečnost, jen lidská bytost je určena a má smysl v bytí pro druhé. Pokud je člověk zaměřen jen sám na sebe, zajímá se jen o vlastní pocity, o vlastní uspokojení všech potřeb, pak je nemocný. Protože není k tomu určen, mohli bychom snad i říci „stvořen“, nedokáže to snášet.

Frankl je proto přesvědčen, že „*reálný účel lidské existence nemůže být nalezen v tak zvané **seberealizaci**“⁵⁰, nýbrž právě v **sebetranscendenci**. Seberalizace může být dosaženo jen tak, že se nestane cílem a účelem, ale vedlejším nezamýšleným výsledkem sebetranscendence.⁵¹*

V úvodu této kapitoly jsme zmínili, která skupina lidí je dnes v tomto smyslu ohrožena. Lidé, žijící v přebytku – ve společnostech, jako je dnes už i naše. Naši předkové žili často velmi skromně, hodně pracovali, generace našich babiček a prababiček vychovala mnoho dětí – ale depresemi z absence smyslu jistě netrpěli. Čím méně má člověk práce, starostí, čím méně je aktivní a jen konzumuje, tím méně má zdrojů pro sebetranscendenci nebo- li překročení sebe sama.⁵²

---

⁴⁷ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 41

⁴⁸ tamtéž, s. 9-10

⁴⁹ srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 69

⁵⁰ Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 72

⁵¹ srov. tamtéž, s. 72

⁵² srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 25

2.2.1 Noogenní neuróza

Než se dostaneme k vysvětlení samotného pojmu, nejprve vysvětlíme dva pojmy s tímto související. Je důležité, aby logoterapeut rozlišil, odkud deprese pocházejí, aby věděl, jak postupovat v léčení. Mohou mít totiž rozdílný původ.. Klasická psychologie rozlišovala deprese **endogenní** (související s organickým onemocněním centrální nervové soustavy) a **exogenní** (patologická reakce na závažné vnější změny – například ztráta blízké osoby či zaměstnání).

Noogenní deprese byla dlouhou dobu neznámá díky tomu, že se psychologie ještě nezabývala duchovním rozměrem člověka. Tato forma deprese má svůj původ právě v nevyužití duchovní dimenze člověka.

Tyto deprese odhalil právě Frankl, ale nejen to, také poukazoval na fakt, že podobná duševní onemocnění mohou mít různé příčiny a je třeba zvolit odpovídající formu terapeutické pomoci.⁵³

Odkud tedy noogenní deprese pramení, jaká je její příčina? Frankl hovoří o pocitu bezsmyslnosti a prázdnoty u svých pacientů, který popsal a označil jako **existenciální vakuum**. Toto vakuum se projevuje hlavně jako nuda. Autor uvádí příklad mladého muže, který má akademický titul, luxusní vůz, sexu a moci víc, než sám může zvládnout, je finančně zajištěn. Nemá objektivně žádné starosti. – jen jednu – stále se ptá, jaký to všechno má mít smysl.

Zdá se, že jde skutečně o velký problém, kterým jsou „postiženy“ především vyspělé industriální společnosti. Podle všech výzkumů se existenciální vakuum šíří stále více a překračuje hranice společenských řádů. Zde je ovšem namístě připomenout rozdíl v psychoanalytickém pojetí smyslu i hodnoty života u Freuda a Frankla. Pátrání po smyslu života znamená ve Freudově psychoanalýze duševní chorobu, zatímco v existenciální analýze je tato touha základem lidskosti a kritériem duševního zdraví.⁵⁴ „Zaujetí pro cenu života, ano i zoufalství nad otázkou, zda stojí za to žít, je **duchovní tísní, nikoli duševní chorobou.**“⁵⁵

---

⁵³ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 16-17

⁵⁴ srov. Cakirpaloglu, P. *psychologie hodnot*, s 281

⁵⁵ Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 68

. Jak vysvětluje Frankl vznik tohoto vakua? Na rozdíl od zvířete člověk není řízen instinkty, které by mu napovídaly, co musí. Dnešní člověk už dokonce není vázán ani na tradice, které by mu říkaly, co je jeho povinností. On už dnes často sám neví, co vlastně chce. Buď je to touha chtít jen to, co dělají jiní (konformismus), nebo dělat jen to, co chtějí jiní (totalitarismus).

Vedle těchto neblahých důsledků existenciálního vakua se objevuje ještě jeden – tím je **specifický neuroticismus** , který Frankl nazval právě **noogenní neurózou**. Podotýká ovšem, že sám o sobě , alespoň v přísném klinickém smyslu, ještě není pocit bezsmyslnosti žádnou neurózou⁵⁶

V souvislosti s tímto problémem cituje Frankl také z přednášky profesora Farnswortha z Harvardské univerzity, kterou pronesl v Americké lékařské asociaci (v 80. letech minulého století) : v dnešní krizové situaci se lékaři nutně musí zabývat filosofií. *„Na psychiatry se obracejí pacienti, protože pochybují o smyslu svého života nebo dokonce jsou zoufalí, protože nemohou vůbec smysl života najít.“*⁵⁷ Frankl mluví v této situaci o existenciální frustraci.

Na některých univerzitách a pracovištích již přistoupili k vypracování testů , aby bylo možné noogenní neurózu diagnostikovat a odlišit od neurózy psychogenní a od pseudoneurózy somatogenní. Lékař, který není schopen tuto diagnózu určit, se zbavuje největší psychoterapeutické zbraně – **orientace člověka na smysl a hodnoty**.⁵⁸

Podle logoterapie úsilí nalézt smysl vlastního života je nejsilnější **motivační silou** v člověku. ⁵⁹ Pojem **motivace** pochází z latinského slova moveo, hýbám, přeneseně vyjadřuje hybné síly chování člověka, jeho činitele. Podle některých psychologů ji lze definovat jako *„hypotetický vnitřní proces, který poskytuje chování energii a zaměřuje je vůči specifickému cíli.“*⁶⁰ Nemáme-li dostatek motivace, těžko můžeme zvoleného cíle dosáhnout. Logoterapie se právě proto

---

⁵⁶ srov. Frankl, V.E. *Vůle ke smyslu*, s 7-8

⁵⁷ Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 14

⁵⁸ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s 14

⁵⁹ srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 65

⁶⁰ Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 102

věnuje především korekci postojů a vzbuzování motivace u svých pacientů. Má-li ovšem cíl působit jako motivující síla, nesmí být příliš vzdálený.⁶¹

2.2.2 Tři kategorie hodnot

Ponecháme stranou univerzální hodnoty přenášené kulturou a tradicemi, jejichž význam Frankl nepopírá., ale pokud nám jde o smysl života, ten je záležitostí hodnot individuálních. Obě tyto kategorie Frankl důsledně rozlišuje.⁶²

Logoterapeutický přístup vychází z předpokladu, že život má smysl, který není ničím podmíněný, a za žádných okolností jej neztrácí. Tento smysl se u různých osob a v různých situacích konkretizuje prostřednictvím „*tří možností uskutečňování hodnot: v tvůrčím konání, v milujícím prožívání a ve statečném a důstojném snášení nezměnitelného utrpení.*“⁶³

Alespoň jedna z těchto možností uskutečňování hodnot je v životě člověka vždy přítomná, je s tímto životem spjata a dokonce i v nejvyšší nouzi jej činí zvládnutelným.⁶⁴

Frankl tedy mívá tyto tři kategorie individuálních hodnot:

- **tvůrčí**
- **zážitkové**
- **postojové**

První dvě kategorie hodnot budují osobnost a dodávají smysl., postojové hodnoty jsou však velmi významné v momentu, kdy není možné realizovat (nebo alespoň plně realizovat) ani jednu ze dvou předešlých – v mezních životních situacích. Tuto vymezenou trichotomii charakterizuje vztah subordinace, v jejímž důsledku (a logicky) postojové hodnoty stojí nejvýše.⁶⁵

---

⁶¹ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s. 108-109

⁶² srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s. 284

⁶³ Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s.202

⁶⁴ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s.202

⁶⁵ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s.284-285

Často je nezbytné ukázat člověku bohatství světa hodnot, aby v případě nemožnosti uskutečnění jedné skupiny dokázal pružně přejít k jiné, kde jediné se pro něj objevuje možnost hodnotové realizace.

Někteří lidé mají pocit, že jejich činnost postrádá vyšší hodnoty, například při mechanické práci v továrně. Frankl ale namítá, že je lhostejné, kde člověk stojí v povolání, důležité je, jak pracuje, zda plní svůj úkol.⁶⁶

2.2.2.1 Tvůrčí hodnoty

Tvůrčí hodnoty souvisejí se zaměřením člověka na nějaký cíl, na cíl v podobě uskutečnění nějakého díla. Člověk přijímá a prožívá obsahy z vnějšího světa, každý je vnitřně zpracovává svým jedinečným způsobem. Má v sobě zakódovanou bytostnou potřebu přijímat a dávat - ve všech rovinách existence (biologické, psychologické a na úrovni rozhodování a zodpovědnosti). Touží svou existencí, tím, co považuje za hodnotné, svět obohatit, zanechat „stopu“.

Tvůrčí hodnoty zahrnují široké spektrum lidské činnosti : od vědecké práce a vynalézavosti až po běžné aktivity každodenního života. Každé lidské dílo má svůj význam, jeho hodnotu určují okolnosti, za jakých vzniklo a také samozřejmě míra nasazení, úsilí a zodpovědnost tvůrce. Přitom individuální rozdíly sociální, věkové, pohlavní, kulturní atd. nemají na existenciální smysluplnost a tvořivost žádný vliv.⁶⁷

Vycházíme-li z Franklovy teze, že po smyslu se nemáme ptát, ale máme na něj odpovídat přebíráním odpovědnosti za vlastní život, znamená to, že odpovědi nejsou slova, ale jednání, činy. Nejčastěji se oblast naplňování tvůrčích hodnot shoduje obecně s prací v povolání. Ovšem tento smysl a hodnota tkví ve výkonu vůbec (pro pospolitost), ne v konkrétním povolání jako takovém.. Znamená to, že nezáleží na tom, v jakém povolání člověk působí, co dělá, ale na tom, jak zde působí. Nezáleží na tom, zda člověk pracuje jako vědec, učitel či prodavač. Je na každém, zda to osobní a jedinečné, co tvoří podstatu naší existence, ve svém

---

⁶⁶ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 61

⁶⁷ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s.289

povolání uplatníme. To činí člověka v konkrétním povolání nezastupitelným. Je to jeho osobní přínos. Je to to, co je „nad profesí“⁶⁸

Přirozený vztah člověka k jeho práci jako prostoru pro realizaci tvůrčích hodnot může být pracovními poměry velmi pokřiven. Jestliže člověk pracuje například v továrně s „pásovou výrobou“, vykonává celou pracovní dobu stále stejný monotónní pohyb, pak ji jistě spíše považuje za prostředek k cíli, prostředek k vydělávání peněz. Jeho život začíná vlastně až ve volném čase, kde se může svobodně realizovat. Někteří lidé ale pracují tak, že žádný volný čas nemají, zcela se vyčerpávají vyděláváním peněz k dosažení prostředků k životu. To se jim stalo samoučelem a na život sám pak zapomínají.⁶⁹

Jak velmi může být práce a povolání smyslem života vidíme na tom, co se děje s osobností, když se člověk stane nezaměstnaným. Povolání má doslova existenciální význam. Ale – „*schopnost práce není všechno, není ani dostačujícím, ani nutným důvodem, aby byl život naplněn smyslem.*“⁷⁰

Plnost práce v povolání není totožná s naplněním smyslu tvůrčího života. To lze zvláště zaznamenat u lidí, kteří celý týden intenzivně pracují a o víkendu neví, co by si měli počít. Frankl má pro tento případ termín „nedělní neuróza“. Člověk podniká vše možné, aby zaplašil pocit vnitřní prázdnoty.⁷¹

2.2.2.2 Zážitkové hodnoty

Druhá cesta k dosažení smyslu života je cesta zakoušení nějaké hodnoty. V zakoušení něčeho, například přírody nebo kultury, anebo někoho – v lásce.⁷²

Jistě každý člověk zažil v životě silný okamžik zážitku krásy – ať již z nádhery krajiny, hudby, při které až mrazí, krásného obrazu – ve kterém si řekl : už jen pro tento nádherný okamžik stálo za to žít.⁷³

---

⁶⁸ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 114

⁶⁹ srov. tamtéž, s. 115 - 116

⁷⁰ tamtéž, s. 119

⁷¹ srov. tamtéž, s. 120

⁷² srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 73

⁷³ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 62

Mezi nejdůležitější zážitkové hodnoty však patří setkání – vztah dvou lidí. Peck ve své knize „Nevyšlapanou cestou“ se pokouší definovat lásku, přičemž si je vědom, že dosud nikdo tak uspokojivě neučinil. On ji vidí jako „*vůli rozšířit své „já“ ve prospěch duchovního růstu, ať již vlastního, nebo cizího*“⁷⁴

Chápeme-li lásku jako Éros, pak v této oblasti lze realizovat zážitkové hodnoty zvláštním způsobem. Teprve když milujeme druhého člověka, můžeme ho prožívat v celé jeho jedinečnosti a neopakovatelnosti. V lásce existují ale dvě cesty naplnění

- aktivní – kdy se člověk v lásce vydává druhému, a
- víceméně pasivní, kdy zakouší, že je milován, kdy lásku přijímá. Bez „zásluhy“, jakoby cestou milosti. Zakouší, že je shledáván jedinečným, neopakovatelným, nenahraditelným pro druhého, aniž pro to něco sám udělal.

Láska však proměňuje i pohled na okolní svět a propůjčuje mu přidatnou hodnotu. Milující vše vidí jinak, okolní svět dostává jiné barvy, láska zvyšuje u milujícího vnímavost pro plnost hodnot, schopnost pronikat do hloubky, pod povrch věcí – celý vesmír je pro milujícího hodnotově širším a hlubším.

Třetí cesta naplnění v lásce je pak ten největší zázrak – zázrak nového života. V lásce je možné se nastavit vůči vícevrstevnaté osobnostní struktuře třemi způsoby, které odpovídají třem dimenzím lidské bytosti. Nejprimitivnějším nastavením je nastavení sexuální – dotýká se druhého člověka v jeho tělesnosti. Vyšší formou je forma erotická (z heuristických důvodů je zde stavěna sexualita a erotika do protikladu), a to z toho důvodu, že člověk, který je na partnera nastaven eroticky, proniká hlouběji, dostává se k duševní struktuře druhého člověka. Tělesné vlastnosti sexuálně vzrušují, ale do duševních je člověk „zamilován“. Erotické nastavení je tedy zaměřeno na sféru psychickou.

Ovšem k jádru osoby druhého se dostane teprve třetí forma možného nastavení - vlastní láska. Ta představuje nejhlubší možné proniknutí do osobní struktury partnera – vstoupení s ním do vztahu jako s duchovní bytostí. Toto je poslední možná forma partnerství vůbec. Rozdíl spočívá v tom, že u předchozích dvou

---

⁷⁴ Peck, M.S. *Nevyšlapanou cestou*, s. 67

nastavení zamilovaný člověk miluje něco „na“ partnerovi, zatímco v třetím nastavení – lásce- miluje jeho samého, ne něco, co „má“, ale to, kým „je“.⁷⁵

V tomto třetím možném nastavení k partnerovi se skrývá ještě jeden „zázrak“ – totiž milující vidí v druhém i to, co je v něm zatím jen možné a mělo by být uskutečněno, a zároveň svou láskou uschopňuje druhého tyto možnosti uskutečnit.⁷⁶

Nelze v této souvislosti nevzpomenout na jednání Ježíše s apoštolem Petrem, kdy mu říká – ty jsi Petr, (řecky skála) a na té skále zbuduji svou církev....⁷⁷ Víme, že v té době Šimon – Petr rozhodně žádnou skálou nebyl – dokonce svého Mistra třikrát zapřel! Ale pak se skálou skutečně stal – a pro svou víru zemřel mučednickou smrtí..Toto platí stejně i pro opravdový hluboký přátelský vztah.

Přesto, co bylo řečeno, je třeba dodat, že láska je jen jedna z možných šancí, jak vyplnit život smyslem, a ani ne tou největší. Bylo by smutné, kdybychom na základě toho označili život člověka, který neprožil štěstí z opětované lásky, za nesmyslný.⁷⁸ Zároveň ale Frankl poukazuje na to, že chceme-li jev, jako je láska, chápat nezkráceně, ve světle analýzy fenomenologické, pak se láska ukazuje jedním ze dvou aspektů toho, co Frankl označuje jako sebetranscendenci lidské existence.⁷⁹

Tvoření a prožívání dávají životu člověka smysl a může je realizovat v poměrně stabilních životních podmínkách.⁸⁰ Ale život může být ještě stále smysluplný, i když není tvořivě plodný nebo bohatý na zážitky. Logoterapie ukazuje ještě na další skupina hodnot, kterou člověk realizuje právě v těžkých životních situacích a omezeních života – tím, jak se k daným omezením postaví. Dokonce na tomto poli se otevírá nová , jistě nejvyšší sféra hodnot. Tyto hodnoty Frankl nazývá hodnotami postojovými. Zde záleží na tom, jak se člověk postaví vůči osudu, který nemůže změnit.

---

⁷⁵ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 122-124

⁷⁶ srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 73

⁷⁷ srov. Bible, NZ, Mt 16,18

⁷⁸ srov. Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s.130

⁷⁹ srov. tamtéž, s. 147

⁸⁰ srov. Cakirpaloglu, P. *Psychologie hodnot*, s. 289

2.2.2.3 Postojové hodnoty

Možnost realizace těchto hodnot vzniká tehdy, když člověk již nemůže „nic víc“, než přijmout svůj nevyhnutelný osud, než ho nést. Otázkou však je, jak ho nese. Jde o postoje statečnosti v utrpení, důstojnosti, trpělivosti, nesobeckosti, vzdorování apatii a rezignaci.

Viktor Emanuel Frankl nepředkládá ve svém díle žádné teorie odtržené od života, on mluví na základě hluboké zkušenosti z koncentračních táborů, kterými prošel za druhé světové války. A právě díky tomu co prožil, může s plnou zodpovědností říci, že ve způsobu, jakým člověk nese svůj nezvratitelný osud, se i „*v těch nejtěžších situacích a až do poslední minuty života otvírá plno možností, jak smysluplně utvářet vlastní život.*“⁸¹

Člověk se vlastnímu osudu nemůže vyhnout. Může ale z pouhého stavu utrpení učinit vnitřní výkon, vzepjetím ducha „překročit“ lidskou existenci. Z historie a zřejmě i každý ze svého života známe příběhy lidí, kteří statečným přijetím osudu – nevléčitelné nemoci nebo blížící se smrti – nás ohromili svou vnitřní velikostí, která mohla zazářit právě až v těchto kritických situacích..⁸²

Je však třeba zdůraznit, že postojová hodnota se dá uskutečnit jedině tehdy, když situace, ke které člověk postoj zaujímá, je skutečně osudová, nevyhnutelná. Utrpení, které není absolutně nutné (například odmítnutí operace ještě zcela vyléčitelného karcinomu) samozřejmě nemůže mít smysl.⁸³ Frankl toto nazývá spíše masochismem než heroismem.

Jestliže lékař nemůže pacientovi pomoci, nemůže vyléčit jeho chorobu ani mu ztlážit jeho bolesti, měl by vzít na pomoc schopnost nemocného naplnit smysl jeho utrpení. O to se snaží logoterapie.⁸⁴

V této kapitole jsme představili logoterapii jako psychoterapii, která se soustřeďuje na smysl lidské existence a na lidské hledání tohoto smyslu. Považujeme za vhodné tuto kapitolu zakončit dvěma moudrými myšlenkami. Jednu autor cituje ve svých knihách a pochází od Nietzscheho : „*Kdo má Proč žít,*

---

⁸¹ Frankl, V.E. *A přesto říci životu ano*, s. 79

⁸² srov. tamtéž

⁸³ srov. Frankl, V.E. *Vůle ke smyslu*, s. 45

⁸⁴ srov. Frankl, V.E. *Člověk hledá smysl*, s. 74

snese téměř každé „Jak“.⁸⁵ Druhá je autorova a shrnuje vlastně vše, o čem on hovoří, o čem pojednává logoterapie : „ *Mají otázky po smyslu života smysl? Zde je nutný zvrát v tázání po smyslu života: musíme se učit (a zoufající lidi poučovat), že naprosto nezáleží na tom, co my ještě očekáváme od života, jako spíše na tom, co život očekává od nás*“.⁸⁶

3. HLEDÁNÍ ŽIVOTNÍHO SMYSLU U SOUČASNÝCH ADOLESCENTŮ

Adolescence je vývojové období, ve kterém se nalézají středoškolští studenti, o jejichž životní hodnoty v této práci jde. V této kapitole nejprve toto období charakterizujeme, zvláště si budeme všimnout aspektů ve vývoji osobnosti této věkové skupiny, které souvisejí s jejím utvářením hodnot a hodnotového systému.. Všimneme si, co ovlivňuje některé jejich hodnotové preference.

3.1 Charakteristika adolescence

Slovo „adolescence“ odvozujeme z latinského *adolesco*, což znamená dospívat, vyvíjet se, ale i vzrůstat. Adolescence neexistuje ve všech kulturách a také neexistovala vždy. Není jednoduché toto období přesně vymezit, ale obvykle se většina odborníků shoduje na rozmezí mezi patnáctým a dvacátým rokem věku. V této době je člověk krásný duševně i fyzicky, svěží, bystrý, dychtivý, přebírá pomalu zodpovědnost za svůj život. Zároveň je to ale náročné životní období, plné bouří a vnitřních rozporů , které přináší prudké změny jak fyzické (z děvčete se stává žena, z chlapce muž), tak i psychické. Mladý člověk se staví na vlastní nohy, začíná se připravovat na budoucí povolání. Konec tohoto období se nedá jednoznačně stanovit, nenabízí se žádný předěl v biologickém ani sociálním vývoji. Nemůže to být ani nástup do zaměstnání a s ním ekonomická samostatnost, protože jde o jiné časové období u středoškoláka a jiné u vysokoškoláka. Dvacátý rok je tedy za hranici volen spíše libovolně, přibližně.

---

⁸⁵ Frankl, V.E. *Lékařská péče o duši*, s. 68

⁸⁶ Frankl, V.E. *A přesto říci životu ano*, s. 89

Dnes se dosažení sociální zralosti posouvá do stále vyššího věku, ovšem zahájení sexuálního života naopak do stále nižšího. V patnácti letech jsou mladí lidé na konci fyzického vývoje (i pohlavního) , plně vyvinuty jsou i intelektové schopnosti, dospívající se chtějí společensky uplatnit a také sexuálně žít jako dospělí. Mají určitá práva a úkoly, ale platí pro ně v našem sociokulturním prostředí ještě řada omezení. Adolescence se vytvořila jako zvláštní období mezi dětstvím a dospělostí. Je s ní spojen i určitý styl života – trávení volného času, móda, výběr hudby, jistý slang.⁸⁷

Dospívání přináší ale také celou řadu pozitiv, která mohou hrát roli právě v rozhodování, jakou životní cestou se dát, jaký smysl dát svému životu.

Mladý člověk například dokáže být idealistou, což je motor pro realizování plánů, ano i „snů“, na které již jeho rodiče rezignovali. A přiznejme si, kde by svět byl bez těch, kteří dokázali jít za svým ideálem bez ohledu na životní prohry a ztráty. S tím souvisí také to, že dospívající mají velkou dávku tělesné i duševní energie – jsou schopni podávat vynikající výkony v obou sférách – mají-li o něco upřímný zájem. Například ve sportu, ve hře na nějaký hudební nástroj, ve studiu, v ovládání počítačové techniky atd.

Dospívající mají silně vyvinutou schopnost tvořit. Kdo někdy viděl například výstavu klauzurních (ročníkových) prací studentů některé z výtvarné škol, žasne, kolik neotřelých nápadů, kolik fantazie je v pracích těchto mladých lidí. Odrážejí právě tu dychtivost, bystrost vidění, schopnost výtvarně zpracovat abstraktní pojmy, vše, o čem jsme již mluvili na začátku kapitoly a čím je charakteristické mládí.

Další velmi důležitý rys, který je vhodné podporovat , je jejich rozvinutý smysl pro spravedlnost. Jsou schopni velmi citlivě rozlišovat morální a nemorální chování. Jsou též schopni velmi intenzivních citů – jak lásky, tak ale i odmítání., odporu. Mladí jsou vybaveni značným potenciálem, dostane-li se jim podpory dospělých, může tento potenciál vyústit do smysluplně utvářené životní cesty.⁸⁸

---

⁸⁷ srov. Říčan, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*, s. 191-193

⁸⁸ srov. Melgosa, J. *Žít naplno. Kniha o dospívání*, s. 16-17

Na druhé straně podle Vágnerové adolescenti chtějí velmi často požívat pouze svobody, ale brát na sebe zodpovědnost nechtějí.⁸⁹

Říčan s trochou nadsázky poukazuje na to, že mladí „nemají čas“, a že tomu tak skutečně je, protože mnoho času tráví v hovorech a diskusích. Ovšem neironizuje tyto hovory, ale přikládá jim velkou důležitost, protože se v nich tříbí názory, cvičí se umění konverzace – to znamená umění mluvit i naslouchat, řeší se otázky smyslu života.

V souvislosti s tím se Říčan zaměřuje na aktivní zájmy mladých lidí, které samozřejmě mají význam pro jejich další život.. Hovoří o důležitosti sportu, aktivně provozované hudby, zájmu o ochotnické divadelnictví, tvrdí, že vášní adolescentů je četba a doplňuje, že dnes je její velkou konkurencí televize a video, film⁹⁰ - ovšem zde nám dnešní zkušenosti spíše ukazují, že ve většině případů tato konkurence vítězí. Stále méně mladých čte, v této oblasti vítězí pasivita nad aktivitou.

Velkou roli v životě adolescentů hrají milostné vztahy. Míjíme tím opravdu milostné, tedy i s tělesným sblížením a často již začátkem sexuálního života. Postoje společnosti k adolescentní erotice a sexualitě jsou dnes rozporné – na jedné straně tolerantnější a benevolentnější, na straně druhé panuje nejistota v tom, co je správné a v dlouhodobé perspektivě prospěšné. „*Chybí jasná, realistická, osvědčená norma, o kterou bychom se opřeli.*“⁹¹

Ze zkušeností dospělých, kteří s těmito dospívajícími přicházejí často do styku, záleží jim na nich, dokázali se k nim přiblížit, se zdá, že často toto hledání blízkého a intimního vztahu v poměrně nízkém věku pramení z absence dobrých a láskyplných vztahů v rodině. Často vlastně rodina jako základ pro zdravý vývoj osobnosti ve své funkci naprosto selhává. Mnozí z těchto dospělých (ke kterým patří i autorka této práce) vnímají doslova veliký „hlad“ po lásce.

Již jsme zmínili adolescentní cit pro spravedlnost a schopnost rozlišování morálně správného jednání od nesprávného. Adolescent chápe, že obecně prospěšné jednání se může stát nejvyšší normou, fascinují ho příklady

---

⁸⁹ srov. Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*, s. 266

⁹⁰ srov. Říčan, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*, s. 200-201

⁹¹ srov. tamtéž, s. 205-206

sebeobětování se pro dobro druhých, dokáže se vcítit do utrpení lidí ve vzdálených zemích .

Mravní vývoj v tomto období ale má vážná nebezpečí. Když dospívající pozná neuskutečnitelnost svých absolutních ideálů, může se naopak stát bezohledným a cynickým egoistou. Druhé nebezpečí tkví v tom, že adolescent může být absolutistou pouze v teorii, v praxi ovšem ani statečný ani obětavý.⁹²

Ještě jedno téma je v tomto období velmi „žhavé“ – mezigenerační vztahy. Adolescent je velmi kritický ke svým rodičům – kritika se může týkat čehokoli, ale směřuje k základnějším otázkám – „*ke světovému názoru, smyslu života, společenské morálky....*“⁹³

Klasická konfrontace s rodiči je potřebná a zdravá pro vývoj osobnosti.

3.2 Hledání a budování identity

Identita osobnosti se buduje od malička, ale adolescence je vrcholem zápasu o ni. Zvláště těžký tento zápas je pro ty, kteří ještě dobře neprošli pubertou, a také pro ty, kteří nechtějí jít vyšlapanými cestami, nesmiřují se s konvencí, vše chtějí objevit sami. Někteří mladí se tohoto zápasu bojí, couvnou před ním, obejdou ho nebo si jej prodlouží zbytečně do dalších let..

Mít identitu znamená znát sám sebe, vědět, kdo jsem a kam jdu, čemu věřím a **co je smyslem mého života, jaké hodnoty jsou pro mne nejdůležitější.**⁹⁴ . Znamená to zodpovídat za své činy, znát a přijmout svá ohraničení a nedostatky – To je obtížné zvláště pro dospívající s jakýmkoli typem handicapu. Znamená to také **být si vědom své jedinečnosti a nenahraditelnosti**, své jedinečné cesty, jedinečného poslání a úkolu.⁹⁵

O tento pojem obohatil psychologii Erikson, i když si byl vědom, že identitu nelze přesně definovat. To, co jsme uvedli , jsou jen některé úhly pohledu a zcela jistě ne vyčerpávající.

---

⁹² srov. Říčan, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*, s. 211

⁹³ Říčan, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*, s. 213

⁹⁴ srov. tamtéž s. 216-217

⁹⁵ srov. Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, s.160

„Identita má tři stěžejní aspekty: volbu povolání, sexualitu a víru (životní názor)“,⁹⁶ píše Julián Melgosa ve své knize o dospívání. Při bližším pohledu zjistíme, že se víceméně shodují s Franlovými třemi cestami k naplnění životního smyslu. S těmito „tématy“ se vyrovnává ve svém životě každý člověk. Mladý člověk si zároveň ujasňuje své základní osobní motivy a hodnoty – odpovídá si na otázky: na čem mi v životě záleží, oč mi jde? Podle Langmeiera hledání identity (Říčan mluví o budování či zápase, výraz „hledání“ mu připadá příliš pasivní) neznamena jen hledání pracovní, společenské, zájmové a sexuální orientace, ale i orientace hodnotové – duchovní. Langmeier poukazuje na to, že psychologie věnovala této problematice dosud malou pozornost, přestože spiritualita hraje velmi významnou roli v životě téměř každého člověka. K univerzálním lidským potřebám podle všeho patří touha vztahovat se v životě k hodnotám, které člověka přesahují a které dávají jeho životu smysl.

Langmeier interpretuje v poznámce Kurzovo dosti zásadní zamyšlení nad tím, jak má mladistvý získat jistotu hodnot, když hodnotový systém společnosti je tak nejistý? Říká, že nedostatek věrohodné duchovní a citové orientace mnohé mladistvé odcizuje světu dospělých a zapřičiňuje jejich protesty a provokace.⁹⁷

Sociální prostředí naší ekonomicky vyspělé společnosti neposkytuje vhodné podmínky pro osobnostní vývoj adolescentů – týká se to médií i prostředí v rodinách – soustředění se na konzum, pokrytectví v morálce, preference fyzické krásy člověka nad jeho duševními hodnotami, chápání práce jako nutného zla a často jen prostředku k získání peněz..⁹⁸ Hodnotový systém současné vyspělé společnosti je znepokojivý – vyvyšování kultu těla, upřednostňování estetiky před etikou ovlivňuje mnoho mladých lidí, dokonce směřuje k poškozování jejich zdraví. Ohrožena jsou především děvčata, která díky trendu abnormální štíhlosti mají stále častěji problémy s příjmem potravy a nezřídka onemocní mentální anorexií či bulimií.⁹⁹

---

⁹⁶ srov. Melgosa, J. *Žít naplno. Kniha o dospívání*, s. 99

⁹⁷ srov. Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, s. 162-163

⁹⁸ srov. Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*, s. 237

⁹⁹ srov. Melgosa, J. *Žít naplno. Kniha o dospívání*, s. 104

Problémem adolescentů není nedostatek hodnot, ale spíš jejich množství a především nejasnost v tom, čemu dát přednost. Více než dospělí lidé potřebuje adolescent stále ještě stabilní hodnoty, což je právě v naší společnosti, jak již bylo řečeno, problém.¹⁰⁰

K dovršení základní charakteristiky zmíníme ještě jeden důležitý aspekt adolescentního období – tzv. **psychosociální moratorium**. (moratorium= pozastavení, odklad). Termín pochází opět od Eriksona a znamená jakési vývojové provizorium.¹⁰¹

Mladiství se snaží jakoby zpomalit, zastavit vývoj, nespíchají do světa dospělých, protože život dospělého je dnes velmi náročný. Zároveň již ale nechtějí být dětmi a vadí jim, když jsou za ně považováni. Někteří autoři považují vzhledem k našim společenským podmínkám toto prodloužení přechodného období za funkční.¹⁰²

3.3 Hodnotová orientace mládeže

Častým předmětem diskusí o dnešní mládeži je obava z posunu hodnot, které tyto mladí preferují. Melgosa ve své knize zveřejňuje zajímavý graf s názvem „Změny v prioritách mladých lidí“ v letech 1968 – 1994. Vznikl na základě výzkumu mezi vysokoškoláky v otázce jejich životních cílů. Zatímco minulá generace toužila nalézt smysluplnou životní filosofii, dnešní mladí preferují dosažení dobré ekonomické úrovně. Melgosa ovšem doplňuje, že i dnes mají dospívající zájem o blaho druhých a zapojují se například do humanitární dobrovolnické činnosti – nelze tedy paušalizovat.. Pravdou ale je, že tyto mladé lidi někdo vychoval a je třeba se zamýšlet nad tím, jaké hodnoty předávali rodiče nastupující generaci v posledních desetiletích.¹⁰³

V první kapitole této práce byl (na základě významného díla Ericha Fromma) vysloven názor, že „být“ je něco jiného než „mít“ – a že „mít“ nemůže být smyslem lidského života. Jestliže byla v pojednání o logoterapii zmíněna

---

¹⁰⁰ srov. Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*, s. 275

¹⁰¹ srov. Říčan, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*, s. 223

¹⁰² srov. Čáp, J. Mareš, J. *Psychologie pro učitele*, s. 236

¹⁰³ srov. Melgosa, J. *Žít naplno. Kniha o dospívání*, s. 180-181

několikrát důležitost odpovědnosti člověka za svůj život, za splnění jedinečného úkolu, je třeba říci, že máme také odpovědnost za druhé, za ty, kteří nám byli svěřeni. Je tedy také na nás – rodičích, učitelích, vychovatelích, co mladým předáme, co jim nabídneme, budeme-li jim dobrými přáteli a rádci v jejich hledání. Je samozřejmě důležité i to, jaké hodnoty vyznáváme a preferujeme ve svých životech my .

V psychologické charakteristice adolescentů jsme ukázali, jaká pozitiva přináší toto stádium vývoje lidské osobnosti. Tato pozitiva souvisejí s třemi kategoriemi hodnot, které mohou život naplnit smyslem:

- Velký tvůrčí potenciál a schopnost jej smysluplně využít
- Schopnost intenzivních vztahů
- Smysl pro spravedlnost a morálku
- Schopnost „zapálení“ pro nějaký ideál
- Velké množství tělesné i duševní energie

Dospívání bychom mohli přirovnat k rozcestí. Je to období, kdy se člověk sám ujímá odpovědnosti za svou životní cestu. Kurikulární reforma našeho školství - nové pojetí vzdělávání - již reaguje na měnící se společenské podmínky. Poskytuje prostor pro výchovné působení s cílem pomoci mladému člověku z rozcestí vykročit na dobrou a smysluplnou životní cestu.

4. VÝCHOVA K HODNOTÁM V OBLASTECH VZDĚLÁVÁNÍ V RVP PRO OBORY STŘEDNÍHO ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ S MATURITOU

V učebních plánech studijních oborů středních odborných škol dosud nefiguruje etika jako samostatný předmět, proto jsem podklad k problematice, kterou se ve své práci zabývám, čerpala ze vzdělávací oblasti společenskovedního vzdělávání, z obsahového okruhu, který je ve školním

vzdělávacím programu naší školy zařazen právě do vyučovacího předmětu Občanská nauka.

Sama vyučuji tento předmět v oborech vzdělání s výučním listem (prodavač, aranžér), kde obsahový okruh praktické filozofie chybí, takže vycházím ve výuce z jiného RVP. Tuto problematiku považuji ale za tak závažnou a naléhavou, že jsem hledala prostor, kam by bylo možné ji ve výuce na střední škole zařadit.

4.1 Místa v RVP související s danou problematikou

Dnes existuje mnoho oborů středního odborného vzdělávání , vycházím tedy z RVP oborů, které nabízí naše škola. Nejprve uvedu všechny prvky z RVP , které s danou problematikou nějak souvisejí, a potom obsahový okruh ve společenskovědním vzdělávání, jež se nejvíce přibližuje danému tématu a z něhož je možné vycházet.

Mezi čtyřmi **cíli** středního odborného vzdělávání je jeden velmi výstižně formulovaný (viz.Erich Fromm):

- „*Učit se být, tj.rozumět vlastní osobnosti a jejímu utváření, jednat v souladu s obecně přijímanými morálními hodnotami, se samostatným úsudkem a osobní zodpovědností.*“¹⁰⁴

Dále mezi **klíčovými kompetencemi** čteme v bodu e) - Občanské kompetence a kulturní povědomí (...absolventi by měli...):

- „*uznávat hodnotu života, uvědomovat si odpovědnost za vlastní život a spoluzodpovědnost při zabezpečení ochrany života a zdraví ostatních.....*“¹⁰⁵

Postoupíme-li dále přímo k vzdělávacím oblastem, pak nejprve v oblasti **společenskovědního vzdělávání** je formulován obecný cíl „.....*směřuje k pozitivnímu ovlivňování hodnotové orientace žáků.....*“a dále z **obecných kompetencí**, které žáci mají získat nebo si rozvinout, vyjímáme –

---

¹⁰⁴ RVP 66-41-L/01 Obchodník, s. 6

¹⁰⁵ tamtéž, s. 9

- „využívat svých společenských vědomostí a dovedností v praktickém životě.....při řešení praktických otázek svého politického i filozoficko-etického rozhodování, hodnocení a jednání...společensko-vědní vzdělávání usiluje o formování a posilování těchto pozitivních citů, postojů, preferencí a hodnot: (výňatek)
- *vážít si hodnot lidské práce, jednat hospodárně, neničit hodnoty, ale pečovat o ně, snažit se zanechat po sobě něco pozitivního pro vlastní blízké lidi i širší komunitu;*
- *chtít si klást v životě praktické otázky filozofického i etického charakteru a hledat na ně v diskusi s jinými lidmi i se sebou samým odpovědi“¹⁰⁶*

Obecným cílem oblasti **estetického vzdělávání** je „*utvářet kladný vztah k materiálním a duchovním hodnotám, snažit se přispívat k jejich tvorbě a ochraně*, vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci (mimo jiné):

- *cháпали význam umění pro člověka*
- *podporovali hodnoty místní, národní, evropské i světové kultury a měli k nim vytvořen pozitivní vztah¹⁰⁷*

Poslední vzdělávací oblastí, která se také dotýká hodnotové orientace mladých, ale nejen jejich, protože zdraví je hodnota důležitá pro nás všechny. je vzdělávací oblast nazvaná **Vzdělávání pro zdraví**. Tuto oblast zmiňujeme z toho důvodu, že její problematika se také týká důsledků špatného hodnotového systému či „zoufalství z bezsmyslnosti života“. Toto vzdělávání klade důraz

- *„na výchovu proti závislostem (na alkoholu, tabákových výrobcích, drogách , hracích automatech, počítačových hrách aj.), proti médii vnucovanému ideálu tělesné krásy mladých lidí a na výchovu k odpovědnému přístupu k sexu¹⁰⁸*

O této oblasti RVP hovoří tak, že by měla prostupovat celým vzdělávacím programem, může se objevit v několika vyučovacích předmětech, mezi nimi je jmenovaná i Občanská nauka. Na závěr tohoto zajímavého výčtu se dotkneme

¹⁰⁶ RVP 66-41-L/01 Obchodník, s. 20

¹⁰⁷ tamtéž, s. 38

¹⁰⁸ tamtéž, s. 39

ještě tzv. **průřezového tématu Občan v demokratické společnosti**, které se realizuje především v Občanské nauce, ale mělo by prolínat , stejně jako předchozí oblast, celým vzdělávacím programem .Žáci jsou zde vedeni k tomu,

- „ *aby byli připraveni si klást základní existenční otázky a hledat na ně odpovědi a řešení;*
- *aby si vážili materiálních a duchovních hodnot.....“*

Těžiště realizace průřezového tématu se (kromě dalšího) také předpokládá v „ *důsledně a promyšleně prováděné etické výchově – cílem je kladný přístup žáka k sobě samému a z toho pramenící jeho kladný přístup k životu, k ostatním lidem, k živé i neživé přírodě, ke kulturním a jiným hodnotám, které lidé vytvářejí.*“¹⁰⁹

4.2 Obsahový okruh č.6 – Člověk a svět (praktická filozofie) v oblasti společenskovedního vzdělávání

Ačkoli v učivu tohoto obsahového okruhu se konkrétně nevyskytuje termín „ smysl života“, přesto se celým blokem jaksí prolíná. Jedna z možných odpovědí na otázku v prvním tématu – Co řeší filozofie a filozofická etika ? by mohla mimo jiné jistě znít: i podstatu lidského bytí a smyslu existence.

Zvláštní důraz bude ovšem kladen na část okruhu - **životní postoje a hodnotová orientace, člověk mezi touhou po vlastním štěstí a angažováním se pro obecné dobro a pomoc jiným lidem** – tedy na problematiku životních hodnot, které mohou dát smysl životu každého člověka.

UČIVO tohoto obsahového okruhu zařazené do vyučovacího předmětu **Občanská nauka** je členěno takto:

- co řeší filozofie a filozofická etika
- význam filozofie a etiky v životě člověka, jejich smysl pro řešení životních situací

---

¹⁰⁹ tamtéž, s. 58-59

- etika a její předmět, základní pojmy etiky; morálka, mravní hodnoty a normy, mravní rozhodování a odpovědnost
- životní postoje a hodnotová orientace, člověk mezi touhou po vlastním štěstí a angažováním se pro obecné dobro a pro pomoc jiným lidem.

Jak je z uvedeného rozboru RVP patrné, ačkoli zatím střední odborné vzdělávání nedisponuje samostatnou vzdělávací oblastí etického vzdělávání, celým programem se prolíná snaha o budování správných postojů žáků k životu, etickým hodnotám, snaha o to, aby se mladí lidé stali zodpovědnými dospělými, jejichž život pro ně samé, ale i jejich blízké a širší společnost bude mít smysl.

Na základě vybraného obsahového okruhu, s využitím poznatků z Franklovy logoterapie a psychologické charakteristiky adolescentů na závěr práce navrhne tři vyučovací hodiny z této oblasti ve vyučovacím předmětu Občanská nauka.

4.3 Tři vyučovací hodiny na základě tří logoterapeutických kategorií hodnot, které mohou dát smysl lidskému životu

V každé ze tří vyučovacích hodin je vybrána jedna hodnota, ke které má vztah adolescentní mládež. Možností je samozřejmě víc a je možné dále rozpracovávat další témata.

4.3.1 První hodina – tvůrčí hodnoty

Očekávané výstupy:

Student:

- projevuje radost z tvorby, chuť čerpat ze svého jedinečného vnitřního potenciálu a uplatňovat své schopnosti
- z tvůrčí činnosti vyvodí a objasní důležitost výběru povolání pro svůj život

- v diskusi dokáže zdůvodnit, proč hodnotí vlastní studium jako důležitou přípravu na své povolání
- samostatně formuluje své ocenění studia jako možnosti seberealizace a uplatnění svých jedinečných schopností

Obsah učiva:

Tvořivost jako podstata člověka. Jedinečný vnitřní potenciál každé lidské bytosti. Zohlednění vlastních schopností a možností při výběru povolání a přípravě na ně. Vhodně zvolené povolání- hodnotný zdroj smyslu života.

Metody:

Rozhovor, meditace nad textem, samostatná tvůrčí práce studentů, diskuse

Průběh hodiny:

Učitel krátce uvede téma následujících tří hodin – hodnoty, které dávají smysl lidskému životu. Otázkami uvede studenty do tématu první hodiny. Co rozumíte pod pojmem hodnota? Co pro vás znamená? Co se vám ihned vybaví? Co všechno můžeme zahrnout pod tvůrčí hodnoty?

Samostatná práce: Každý student má libovolným způsobem vytvořit něco, co ho charakterizuje, jakousi výpověď o tom, co skrývá uvnitř (studenti byli informováni v předešlé hodině, aby si přinesli potřebné pomůcky a materiál). Může se vyjádřit kresbou, malbou, prostorovým objektem, básní, esejem, fejetonem...tím, co je mu nejbližší. Motivací k práci je text:

„.....Když pracujete, jste flétnou, v jejímž nitru se šepot hodin mění v hudbu. A kdo z vás by chtěl být němou a tichou šalmají, když vše ostatní společně zpívá v souzvuku...“¹¹⁰

Hotové dílo si studenti vymění se sousedem v lavici . Každý se snaží „přečíst“ osobitý rys, schopnost kolegy a v jakém oboru by se mohl uplatnit.

Diskuse: Otázka důležitosti rozpoznání svých schopností a možností pro nalezení životního zaměření – povolání - a naplnění v něm. Studium střední školy jako pomoc pro ujasnění cíle

Závěr: Každý si ve chvíli ticha odpoví na otázku: Podle jakých kritérií jsem vybíral studium na této škole ?

---

¹¹⁰ Džibrán, Ch. *Prorok*, s. 33

4.3.2 Druhá hodina – zážitkové hodnoty. Láska

Očekávané výstupy:

Student:

- oceňuje partnerskou lásku jako významnou hodnotu pro smysluplný život
- rozlišuje mezi různými formami lásky (eros, charita, láska přátelská)
- dokáže objasnit rozdíl mezi zamilovaností a skutečnou láskou
- posoudí obsah tohoto pojmu v dnešní společnosti
- aplikuje princip nesobecké lásky ve svém životě

Obsah učiva:

Láska – jedna z nejvýznamnějších hodnot dávajících lidskému životu smysl. Různé formy lásky (eros, charita, láska přátelská). Láska jako nezbytný předpoklad pro zdravý duševní vývoj každé lidské bytosti. Praktické projevy lásky.

Metody:

Krátký výklad, četba příběhu, samostatná práce, praktická činnost ve skupinách, diskuse.

Průběh hodiny: Na začátku hodiny představí učitel kategorii zážitkových hodnot a z nich vybírá lásku. Položí otázku, na kterou si každý student odpoví sám – vaše představa, když vyslovím slovo láska? Následuje stručný výklad o různých formách lásky, tak, jak je rozlišili již antičtí filozofové. Pro ilustraci a jako motivaci k práci ve skupinách učitel přečte krátkou ukázkou z knihy „Příběhy pro potěchu duše“:

Báseň o lásce

Krásnou báseň o lásce napsala jedna americká dívka a nazvala ji „Věci, které jsi neudělal“:

Pamatuješ na den, kdy jsem si půjčila tvé nové auto a rozbila ho?

Myslela jsem, že mě zabiješ, ale tys to neudělal.

A pamatuješ, jak jsem tě táhla na pláž, a ty jsi říkal, že bude pršet? A pršelo.

Myslela jsem, že mi budeš vyčítat: „Vždyť jsem to říkal!“. Ale ty jsi to neudělal.

Pamatuješ, jak jsem se vyzývavě bavila s jinými kluky, abys žárlil? A tys žárlil.

Myslela jsem, že mě necháš, ale tys to neudělal.

Pamatuješ, jak jsem jednou vyklopila dort s jahodami na kobereček tvého auta?

Myslela jsem, že mi jednu vrazíš, ale tys to neudělal.

A pamatuješ, jak jsem ti zapomněla říct, že na slavnost máme přijít ve večerních šatech, a tys přišel v džínách?

Myslela jsem, že mne opustíš, ale tys to neudělal.

Ano, je tolik věcí, které jsi neudělal. Naopak, měl jsi se mnou trpělivost, měl jsi mě rád, chránil jsi mne.

Je tolik věcí, za které jsem tě chtěla prosit o odpuštění, kdyby ses vrátil z Vietnamu.

Ale ty ses nevrátil.¹¹¹

Práce ve skupinách: Studenti se rozdělí do šesti skupin, každá skupina dostane hromádku novin a časopisů. Vždy dvě skupiny vyhledávají v tisku svědectví, příběh, zprávu, které hovoří o jedné formě lásky – tedy dvě skupiny hledají příklad charity, dvě erotické partnerské lásky a zbylé dvě lásky přátelské. Skupina má za úkol definovat charakteristické znaky hledané formy. Práci skupiny pak prezentuje jeden zástupce.

Diskuse navazuje – prostor pro názory studentů, učitel také klade otázky – například: Dají se přesně určit hranice či se formy nějak prolínají? Dokázali byste definovat, čím se liší láska od pouhé zamilovanosti? Jaký je obsah tohoto pojmu v dnešní společnosti? Liší se nějak současná představa od vaší představy na začátku hodiny?

Závěr hodiny- samostatné zamyšlení (písemně) nad uplynulým týdnem-objevit situaci, kdy jsem se k někomu blízkému nechoval laskavě a formulovat návrh, jak to mohu napravit.

---

¹¹¹ Ferrero, B. *Příběhy pro potěchu duše*, s. 85-86

4.3.3 Třetí hodina – postojové hodnoty. Zdraví, síla, nadání versus nemoc, slabost, handicap

Očekávané výstupy:

Student:

- projevuje odpovědný vztah k sobě samému, svému zdraví, síle, nadání, svému životu
- vyhodnotí na základě svých znalostí a zkušeností možný manipulativní vliv vrstevníků, médií
- odhaduje možné příčiny nastartování závislosti
- argumentuje ve prospěch postoje vůči životním handicapům, který jim propůjčuje smysl

Obsah učiva:

Zdraví, síla a nadání – samozřejmost či nezasloužený dar? Jak s nimi nakládáme? Přijetí odpovědnosti za své zdraví a svůj život. Franklovy postojové hodnoty – přitakání nezměnitelnému utrpení (těžký zdravotní handicap, nevyléčitelná nemoc...) a rozhodnutí nést ho, v kontrastu s opačnou situací většiny mladých a postojem některých z nich . Problém závislosti všeho druhu – možné příčiny? Absence smyslu? Vliv médií na životní styl a hodnotovou orientaci mládeže.

Metody: výklad, breinstorming, diskuse, samostatná práce

Průběh hodiny: Učitel objasní termín „postojové hodnoty“ ve smyslu logoterapie a výklad spojí s tématem hodiny. Napíše dvojice uvedených pojmů (zdraví-nemoc...) na tabuli. Formou breinstormingu zjišťuje asociace, které ve studentech tyto pojmy vyvolávají, a zapisuje. Následuje diskuse – nejprve se vyjadřují aktéři. Z diskuse by měly vyplynout postoje studentů k této problematice. Se zdravím mohu hazardovat, sílu zneužít, nadání nevyužít, zahodit....Ovlivňuje mne něco nebo někdo v mých postojích? Učitel diskusi řídí, pomáhá vhodnými dotazy. Neobjeví-li se mezi asociacemi některý druh závislosti , vhodným způsobem – dotazem, se dotkne tohoto tématu. Diskutuje problém

příčiny, ne následků. Učitel shrne podstatné, co bylo řečeno, k čemu studenti dospěli. Nemoralizuje, nepaušalizuje – položí stručnou otázku – a co Ty?

Závěr hodiny : Učitel jako podnět k závěrečné úvaze přečte

Příběh Terryho Foxe

Mladý Terry, student střední školy, sportující, s velkými cíli se najednou dozvěděl, že má rakovinu kostí. V 18-ti letech mu byla amputována noha. Nejenže překonal vlastní bolest a utrpení, ale chtěl vykonat něco víc, aby se pro takto nemocné lidi uspořádala finanční sbírka na výzkum rakoviny. Proto se rozhodl "běžet"-s protézou, napříč Kanadou a iniciovat sbírku.

Po tréninku vyrazil 12. dubna 1980 na maraton naděje. Za 143 dní uběhl 5565 km. Bohužel nemoc postupovala a v provincii Ontario u Thunder Bay musel jít do nemocnice, síly mu došly a 28.6. 1981 tento mladý muž v necelých třiatdvaceti letech zemřel.

Jeho smrt nebyla marná-svého cíle dosáhl-ukázal ostatním nemocným, že bojovat je důležité a sympatie celé Kanady se projevila také tím, že sbírka dosáhla částky 24,17 milionu dolarů-dolar od každého Kanad'ana.¹¹²

Co Ty si myslíš o svém zdraví, síle, nadání tváří v tvář tomuto příběhu?

---

¹¹² <http://www.vcelapromoravskykras.cz/beh-nadeje/text.htm?id=97>

ZÁVĚR

V úvodní části této bakalářské práce jsme se společně s Erichem Frommem zamýšleli nad problémem ekonomicky vyspělých společností, mezi které lze v současnosti počítat i naši republiku, totiž tím, že v těchto společnostech většina lidí zaměřuje svou existenci na vlastnění a jen zřídka se setkáváme s orientací na bytí.¹¹³

Elisabeth Lukasová velmi výstižně dává do souvislosti tuto skutečnost s klimatem v mnoha rodinách, kde rodiče bez oddechu pracují, aby něco vybudovali, nashromáždili majetek, zvýšili svou společenskou prestiž a dospívající děti, vychovávané podle antiautoritativního a liberálního výchovného stylu, jsou zproštěni veškeré práce, zvyklé vysedávat u televize či počítače. Po skončení školy nevědí, co si počít se sebou a svým životem.¹¹⁴

Autorka této bakalářské práce má osobní zkušenosti, které se s názorem Lukasové shodují. Považuje tento jev za závažný, proto hledá způsob, jak mladým nabídnout jinou cestu – cestu ke smysluplnému životu. Základním pojmem, mluvíme-li o smyslu života, je pojem hodnota. Práce si kladla za cíl nastínit možnou cestu, jak mladým nabídnout vůbec samotné přemýšlení o hodnotách, které jsou pro ně významné, ale také otevřít otázku těch, o kterých ještě třeba dosud nepřemýšleli (například Franklova kategorie postojových hodnot). Autorka nejprve zkoumala pojem hodnota z různých úhlů pohledu: etického, filozofického a psychologického. Zvláštní pozornosti se dostalo především logoterapii, která pomáhá lidem rozpoznat hodnoty, jež mohou naplnit jejich životy smyslem. Logoterapie nehovoří o seberealizaci, ale sebetranscendenci člověka – o jeho překročení sama sebe, vyjití k druhým lidem, o naplnění jedinečného úkolu v životě každého jedinečného člověka. Je velkým přáním autorky podchytit takto mladá srdce a „zapálit“ je touhou po hledání něčeho víc, než jen hmotných statků a zábavy. Nelehký úkol, zřejmě idealistický. Nejde „jen“ o životy mladých lidí, ale jaké budou hodnoty, které oni vyznávají, tak také bude vypadat společnost v budoucnosti. Svou prací se autorka pokusila

---

¹¹³ srov. Fromm, E. *Mít nebo být*, s. 30

¹¹⁴ srov. Lukasová, E. *Logoterapie ve výchově*, s.118-119

alespoň o malý krůček, příkladem navržené ukázky vyučovacích hodin na základě tří logoterapeutických kategorií hodnot snad o inspiraci pro další pedagogy. Jak je patrné z práce, z kapitoly zabývající se rozbořem příslušného rámcového vzdělávacího programu (RVP) , poskytuje tento i další možnosti zařazení tématu hodnot do výuky. Zvláště ve školách jiného typu, kde etika zaujímá ve vzdělávacím programu více místa – například gymnáziích.

SEZNAM LITERATURY:

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 2001. ISBN 80-200-0917-5
- ATKINSONOVÁ, R.L., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E. *Psychologie*. Praha: Victoria publishing 1995, ISBN 80-8560505-35-X
- BIBLE: Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost 1995. 6.přepřacované vydání (4.vydání v ČBS). ISBN 80-85810-08-5
- BRUGGER, V. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko 1994. ISBN 80-206-0409-X
- DŽIBRÁN, CH. *Prorok .Zahrada prorokova*. Praha: Onyx 1998. ISBN 80-85228-40-8
- CAKIRPALOGLU. P. *Psychologie hodnot*. b.n.: Votobia 2004. ISBN 80-7220-195-6
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-463-X
- FERRERO, B. *Příběhy pro potěchu duše*. Praha: Portál 1996. ISBN 80-7178-077-4
- FRANKL, V.E. *A přesto říci životu ano*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2006. ISBN 80-7192-848-8
- FRANKL, V.E. *Člověk hledá smysl: Úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J.Kocourek 1994. ISBN 80-901601-4-X
- FRANKL, V.E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta 2006. ISBN 80-7295-085-1
- FRANKL, V.E. *Psychoterapie a náboženství: Hledání nejvyššího smyslu*. Brno: Cesta 2006. ISBN 80-7295-088-6
- FRANKL, V.E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta 2006. ISBN 80-7295-084-3
- FROMM, E. *Mít nebo být*. Praha: Naše vojsko 1994. ISBN 80-206-0469-3
- GRÁC, J. *Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 67-015-79
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál 2000 (opravený dotisk 2004). ISBN 80-7178-303-X

- HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. Praha: Academia 2002. ISBN 80-200-970-1
- KERN, H., MEHL, CH., NOLZ, H.aj. *Přehled psychologie*. Praha: Portál 1999. ISBN –80-7178-240-8
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2.aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing 2006. ISBN 80-247-1284-9
- LUKASOVÁ, E. *Logoterapie ve výchově*. Praha: Portál 1997. ISBN 80-7178-180-0
- MELGOSA, J. *Žít naplno: Kniha o dospívání*. Praha: Advent-Orion 1999. ISBN 80-7172-300-2
- MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A., PRUNNER, P. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZCU 1996. ISBN 80-7043-204-7
- MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská 1994. Čj.17-315/79/111/1
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia 1997. ISBN 80-200-0625-1
- NEFF, V. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgiás*. Praha: Mladá fronta 1993. ISBN 80-204-0383-3
- PALOUŠ, R. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991. ISBN 80-04-25415-2
- PECK, M.S. *Nevyšlapanou cestou*. Třetí vydání-dotisk. Praha: Argo 1996. ISBN 80-7203-036-1
- PRASOLOVÁ, K. Hodnoty v pluralitní společnosti: Ztráta hodnot nebo jejich proměna? In sborník *Je vše dovoleno? Etické hodnoty v pluralitní společnosti*. Olomouc: nakladatelství Olomouc 2006. ISBN 80- 7182-207-8
- PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál 1995. ISBN 80-7178-029-4
- ROZENZWEIG, M. *Životní hodnoty*. Praha: Komenium 1991. ISBN 80-85426-07-2

ŘÍČAN, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. Přepřacované vydání. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7367-124-7

SOKOL, J. Evropské hodnoty ve výchově a vzdělávání. In SOKOL, J., PINC, Z. *Antropologie a etika*. Praha: Triton 2003. ISBN 807254-372-5

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-308-0

VYMĚTAL, J. *Rogersovská psychoterapie*. Praha: Český spisovatel 1996. ISBN 80-202-0605-1

Národní ústav odborného vzdělávání. *Rámcový vzdělávací program 66-41-L /01Obchodník* [on-line] [citace 5.4.2009]. Dostupné na: <http://www..nuov.cz/ramcove-vzdelavaci-programy>

Příběh Terryho Foxe. [on-line] [citace 10.4.2009]. Dostupné na: <http://www.vcelapromoravskykras.cz/beh-nadeje/text.htm/?id=97>

ABSTRAKT

BALAŠOVÁ, R. *Smysl života jako cíl výchovy k hodnotám v občanském základu středních odborných škol*. České Budějovice 2009. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky.
Vedoucí práce L. Muchová

Klíčová slova: smysl života, existenciální vakuum, logoterapie, hodnoty tvůrčí, zážitkové a postoje, rámcový vzdělávací program, společenskovední vzdělávání

Práce se zabývá zařazením otázky smyslu života do výuky ve společenskovedním vzdělávání na středních odborných školách. V obsáhlejší teoretické části se zaměřuje na problematiku hodnot z pohledu psychologie a filozofie. Dále se zabývá otázkou smyslu bytí a pocitem absence tohoto smyslu (existenciální vakuum) u lidí v ekonomicky vyspělých společnostech. Ukazuje možnosti naplnění smyslu lidského života na základě poznatků psychoterapeutické školy Viktora Emanuela Frankla, tzv. logoterapie, pomocí tří kategorií hodnot.

V praktické části na základě rozboru rámcového vzdělávacího programu na třech vyučovacích hodinách demonstruje možnost zařazení tohoto tématu do výuky v předmětu Občanská nauka. Cílem je pomoci studentům v utváření hodnotového systému, jenž dá jejich životu smysl.

Abstract

Sense of Life as an Educational Aim in Civil Education Taught at Secondary Schools

Key words: sense of life, existential vacuum, logo therapy, creative, experience and attitude values, framework education programme, social sciences education

This work deals with incorporation of the question of the sense of life into teaching social sciences at secondary schools. The theoretical part introduces the issue of values from the psychological and philosophical points of view. It also discusses the question of the sense of life and the feeling of absence of this sense (existential vacuum) with the people in economically developed societies. It points out possibilities of fulfilling the sense of human life on the basis of knowledge presented by Viktor Emmanuel Frankl Psychotherapeutic School, so called logo therapy, which is based on the three categories of values.

The practical part of the work analyses the framework education programme and shows the possibility of dealing with the subject within three lessons of Civil Education. The aim is to help students to form such a system of values which would give the sense of life to them.